
TEKSTILNA ZBIRKA SLOVENSKEGA ETNOGRAFSKEGA MUZEJA

Kaj je, kaj ni in kaj naj bi (p)ostala

Janja Žagar

165

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja tekstilno zbirko Slovenskega etnografskega muzeja: kaj jo je oblikovalo, kaj danes je in tudi kaj ni. Kako je notranje organizirana in kako jo notranje in zunanje vrednotimo. Skozi razmišljanje o kriterijih zbiranja predmetov industrijske in potrošniške družbe in teme, ki bodo okvir teoretičnega razmišljanja, skuša nakazati smeri širjenja, oblikovanja in interpretiranja zbirke tudi v prihodnje.

Ključne besede: Slovenski etnografski muzej, muzejske zbirke, pregledi, kulturna dediščina, etnologija, oblačilna kultura

ABSTRACT

The article presents the textile collection of the Slovene Ethnographic Museum: what formed the collection, what is it today and what it is not. How is it structured and how is internally and externally valued. Reflecting on the criteria for collecting objects from the industrial and consumer societies and on the themes which will set the framework for theoretical study, the article suggests guidelines for the expansion, formation and interpretation of the collection in the future .

Key words: Slovene Ethnographic Museum, museum collections, surveys, cultural heritage, ethnology, clothing culture

Zbirka oblačil, oblačilnih dodatkov in tekstila drugih namembnosti Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani (kratko: tekstilna zbirka SEM¹) je tako po obsegu kot pomenu ena ključnih tovrstnih zbirk v Sloveniji. Tako vrednost

¹ Izraz "tekstilna zbirka" je izključno izraz za praktično rabo; vsebinsko je neustrezen, kajti obsega vrsto materialov, ki jih ne moremo šteti za tekstilije – usnje, les, slamo, kovine, rožene materiale in kosti, papir, perje itd. – so pa tvoriva oblačilnih kosov in dodatkov; izraz "zbirka noš" ali "oblačilna zbirka" ne bi bil ustrezen, ker sodi v isti okvir tudi tekstil drugih namembnosti, vzorci vezenin in čipk in priprav za njihovo izdelavo, pa tudi pripomočkov za osebno higieno, nego telesa itd. Posledično je tudi izraz "kustodiat za oblačilno kulturo in tekstil", ki ga včasih uporabljamo, da bi z njim relativizirali omejevanje zbiranja na oblačilne predmete, dodatke in tekstil drugih namembnosti brez širšega vedenja o njih, neustrezen in – predvsem zaradi neprimerljivosti z drugimi muzeji – nerazumljen. Za potrebe pričujočega članka zato kljub pogojnosti uporabljam izraz "tekstilna zbirka".

ji daje njen obseg, njena sestava in s tem potencialna moč njene povednosti, nedvomno pa tudi dosedanja orientacija dela. Kajti kustodiat (muzejski oddelek) ni le zbirka, ampak tudi zbrano dopolnilno gradivo in védenje o njej, ki ga pridobivajo in posredujejo njeni skrbniki.

166

Predstave o tem, kakšen tip predmetov velja opazovati, zbirati in hraniti v muzejskih zbirkah, so razvojno spremenljiva kategorija; odvisne so tako od muzejskih praks kot splošnih družbenih pozornosti in z njimi povezanih fokusov humanističnih in družboslovnih ved. Razvoj slednjih je doživljal v drugih evropskih deželah nekatere bistvene korake in odmike (Schippers 2002), prav tako tudi pri nas. Razsvetljensko zanimanje za ljudsko nošo se je odrazilo v začetnih fazah zbiranja kmečkih oblačil in tekstilne notranje opreme za novo nastale muzejske zbirke.² Vrste preprodajalcev in privatnih zbiralcev, ki so v začetnem obdobju posredovali muzeju pretežni del gradiva, so v času narodnoprebudniških prizadevanj izpopolnili kulturni delavci, duhovniki in učitelji (Makarovič M. 1983: 70). Od konca 19. stoletja do 2. svetovne vojne so njihovo delovanje usmerjali prvi muzejski kuratorji, zanimanje za predindustrijsko kmečko kulturo in njene nasledke pa se je v veliki meri še vedno izražalo v zbiranju predmetov t. i. ljudske umetnosti, noše in notranje opreme. Tekstilne zbirke, razumljene v »etnografskem« pomenu, so v tem času postale del današnjega SEM,³ obsegale so številne vezene kose hišne kmečke opreme in posamezne kose ženskih in moških praznjih kmečkih oblačil, v veliki meri delov regionalnih različic t. i. narodnih noš. T. i. narodne noše iz tega obdobje so se še »zgradile« iz starejših ljudskih (kmečkih) noš – oblačil iz 1. polovice ali vsaj sredine 19. stoletja. Primerki mlajšega nastanka so namreč že rezultat »oblikovnega z gledovanja« po starejši osnovi. Zanj (za regionalne različice ljudskih noš predindustrijskega obdobja) seveda ne morejo biti polno pričevalni; lahko pa jih jemljemo kot »dokument« časa, vzrokov in stilizacij oblik ter okoliščin nastanka in uporabe. Regionalni princip zbiranja noš se je po 2. svetovni vojni dopolnil s prizadevanji po zbiranju oblačilnih kompletov namesto posameznih oblačilnih sestavin. Zavest o potrebi zbiranja kompletov tekstilne hišne opreme se je oblikovala še kasneje (Makarovič M. 1983: 70). Tovrstna zbiralna strategija se je kot zaželena ohranjala tudi v spremenjenih okvirih muzejskega zanimanja, vendar se je vedno znova lahko izvajala le kot vzporedna oblika – tudi zbiranje posameznih oblačilnih sestavin se je nadaljevalo. S povojnim časom je bilo zbiranje predmetnega in drugovrstnega gradiva precej bolj načrtno in sistematično: leta 1948 je s skupinskim terenskim delom pričela prva raziskovalna ekipa Etnografskega muzeja; do leta 1979 je tako 29 ekip (Seznam 1983: 230) zbralo ogromno gradiva: ustnih virov, fotografij, risb, dokumentov; tudi zbirke so s tem postale ne le številčneje, pač pa tudi bolj sistematične in krajevno bolj primerljive. Teoretično podlago zbiranja so

² Leta 1821 je bil ustanovljen Kranjski deželni muzej, ki je v svojih zbirkah hranil tudi oblačilne in tekstilne predmete.

³ Pretežna večina tekstilnih predmetov, vezana na slovensko kmečko populacijo, je z osamosvojitvijo iz Kranjskega deželne muzeja leta 1923 postala del fundusa Kraljevega etnografskega muzeja, ki se je v 60. letih preimenoval v Slovenski etnografski muzej.

od tega časa usmerjali šolani etnologi, ki so bili sčasoma vedno bolj specializirani za posamezna (tematska) področja – od začetka šestdesetih let je potekala namreč tudi organizacijska struktura kustodiatov. Tekstilna zbirka je bila od tega časa v oskrbi »svoje« kustodinje, etnologinje Marije Makarovič (do leta 1989), ki je zbirke dopolnjevala tudi ob individualnih terenskih raziskavah. V veliki meri so bile to priprave na občasne tematske razstave v SEM, kar je postopno snovalo tudi teoretsko smiselno notranjo strukturo zbirke (Makarovič M. 1983: 69–86).⁴ Današnjo tekstilno zbirko SEM je v veliki meri dopolnila tudi etnologinja Tanja Tomažič, ki je v začetku sedemdesetih let osnovala kustodiat za družbeno kulturo (Tomažič 1983: 113–119); v okviru svojih raziskav in tematskih razstav je za muzej pridobila vrsto oblačil in tekstilnih predmetov trškega, mestnega in meščanskega izvora,⁵ ki jih je razumela v smislu družbenostatusne govorice. V konservatorsko-restavratorskem pomenu oskrbe so za muzejske tekstilije skrbele: Jelka Urh (1947–1963); Franciška Fajgel (1948–1953); Antonija Arhar (1954–1959); Ana Kocman–Perko (1960–1989) (Osebje EM 1983: 213–218); danes opravljata to delo Jožica Mandelj–Novak (od 1989) in Ana Motnikar (od 1997).

Metodološka izhodišča etnologije so od začetka šestdesetih let doživljala vidnejše premike, z njimi pa so se preoblikovali načini in kriteriji za zbiranje, raziskovanje in tudi razstavljanje. To je pomenilo »razširitev« družbenih, časovnih in funkcionalnih okvirov zanimanja, predvsem pa osredotočanje na ljudi (izdelovalce in uporabnike). Od ljudske (kmečke) kulture (razumljene kot samosvoje, izolirane, neodvisne družbeno-kulturne stvarnosti) se je težišče zanimanja teoretično razširilo na vse družbene plasti, ki tvorijo vsakokratno družbo (s poudarkom na spremenljivi in pogojeni kategoriji »večinskega prebivalstva«), saj šele v medsebojnem razmerju nudijo realn(ejš)o sliko kulture nekih časovno-prostorskih presekov. Časovna orientacija se ne zadovoljuje več z zrenjem v čas predindustrijske družbe in njenih »prežitkov«, ampak si vsaj teoretično zadaja časovno neomejenost, vključno s sodobnostjo. In jo obenem dopolnjuje z zahtevo po historično-razvojni obravnavi. S tem je postal logična komponenta tudi predmetni svet vsakokratne sodobne kulture. Zanimanje, razumevanje in zbiranje se je od zunanjih, najvidnejših sestavin praznjih oblačil preusmerilo v funkcionalno pogojene različice vsakdanjih delovnih in nedelovnih, praznjih oblačilnih sestav, oblačilom za posebne priložnosti in k oblikam, ki jih pogojujejo druge sekundarne in terciarne (znakovne, statusne, individualne) uporabe. Pomen oblike se je od vidnega razširil v njegove nevidne pogojenosti in vrednosti.

⁴ O pomenu strokovnega dela dr. Marije Makarovič gl. Razdelek Marije Makarovič (več prispevkov), v: Etnolog 10, Ljubljana 2000, str. 17–41; in Mojca Ramšak, Bibliografija dr. Marije Makarovič ob njeni 70-letnici, v: Etnolog 10, Ljubljana 2000, str. 354–391.

⁵ Tanja Tomažič (razstava in katalog): Ljubljana po predzadnji modi: o krojačih, šiviljah, modistkah in njihovem delu v letih pred prvo svetovno vojno do začetka druge, Ljubljana 1983. Ena njenih večjih pridobitev iz istega vira je npr. zapuščina izdelkov, polizdelkov, vzorcev ... iz modistične delavnice in oblačilnih kosov modistke Mimi Sark in njene družine iz Ljubljane. Drugi predmeti, ki jih je pridobila za muzejsko zbirko, izvirajo iz Poljanske doline na Gorenjskem, Bovca, Kranja itd.

Žal pa to ne nadomešča prenekatero – zaradi metodoloških omejitev zavrnjene – priložnosti za pridobitev ključnih predmetov z dokumentarno in interpretacijsko močjo, ki bi z vidika danes zastavljenih vprašanj lahko ustrezno ilustrirali mozaično (razvojno) podobo kulture in njenih ljudi. V tem pogledu bo ostala zbirka neizbežno pomanjkljiva.

168 Danes obsega zbirka okoli 12 tisoč predmetov.⁶ Odlikuje jo raznolikost glede na krajevni, družbeni in časovni izvir (nastanka oz. uporabe – slednji podatek je za etnologijo neprimerno bolj pomemben) predmetov, prav tako funkcionalna raznovrstnost. Tako sta v pokrajinskem smislu največji »beli lisi« Prekmurje in Notranjska, najbolj pa je zastopano območje Gorenjske, Štajerske in Dolenjske. Družbeni izvir starejših predmetov v zbirki je – čeprav večkrat neopredeljen, predvsem pa notranje družbeno nerazčlenjen – kmečki; po drugi svetovni vojni so zbirko dopolnjevali tudi oblačilni kosi in tekstilna hišna oprema drugih uporabnikov, vendar so mlajšega izvora in žal tudi bolj naključno zbrani, bolj kot nekmečki oblikovni protipol obstoječim zbirkam. Večina predmetov sodi po svojem nastanku in uporabi v 19. in prvo polovico 20. stoletja, manjši del predmetov je starejših (18. in 17. stoletje). Tudi število predmetov iz obdobja po 2. svetovni vojni ni zanemarljivo in bo neizbežno naraščalo. Vendar je zaradi pomanjkljivega zapisovanja časa nastanka/uporabe predmetov datacija posameznih predmetov težavna in tudi sporna, saj temelji na ocenah prodajalcev in darovalcev (»magična« starost 100, 200, 300 let se da mnogokrat korigirati s preprostimi izračuni starosti prinašateljevih prednikov, ki naj bi predmete uporabljali). Če pa je ocenjena starost predmetov pripis muzejskih sodelavcev ob inventarizaciji, je pravilnost ocene pač odvisna od njihovega znanja. Pri datiranju tekstilij in drugih oblačil s pomanjkljivim podatkovnim ozadjem se izkazuje – poleg poznavanja časovnih in slogovnih značilnostih kroja in materiala – najkoristnejše vedenje o tehničnih detajlih: šivih, zaključnih robovih, podlogah in medvlogah, našitkih, naborkih in drugih funkcionalnih in krasilnih sestavinah.

Nekateri deli zbirke so dočakali strokovno obdelavo v obliki tematskih študij ali/in razstav,⁷ drugi so bili vključeni v obdelave, ki so zbirko »presekale« skozi izbran element.⁸

⁶ Po vpisih v inventarne knjige oz. skupni računalniški bazi tvori tekstilno zbirko SEM 8361 muzealij; zunaj te baze se zaenkrat vodi še cca 1500 predmetov iz Grebenčeve zbirke in cca 500 predmetov iz zbirke južnoslovanskih noš. Na ravni nedokončanega dokumentacijskega postopka je v tem trenutku še okoli 1480 dodatnih predmetov. Letno povprečje novih pridobitev kustodiata za tekstil je od leta 1990 okoli 114 predmetov.

⁷ Stanko Vurnik, Doneski k studiju slovenske avbe, *Etnolog* 1, Ljubljana 1926, str. 1–35; Stanko Vurnik, Slovenska peča, v: *Etnolog* 2, Ljubljana 1928, str. 1–25; Marta Ložar, Rokavci v slovenskih nošah, v: *Etnolog* 17, Ljubljana 1944, str. 63–81; Marta Ložar, Krila, predpasniki in pasovi v slovenskih ljudskih nošah, v: *Slovenski etnograf* 2, Ljubljana 1949, str. 54–67; Marija Makarovič (razstave in katalogi), *Peča na Slovenskem* (1959), *Slovenske ljudske vezenine* (1961), *Kmečki nakit* (1965), *Klekljane čipke* (1970); Janja Žagar (razstava in katalog zbirke), *Sklepanci in pasovi iz zbirke SEM* (1993).

⁸ Marija Makarovič (razstave in katalogi), *Slovenska kmečka noša v 19. stoletju in prvi polovici 20. stoletja* (1966), *Slovenska kmečka noša od konca 19. stoletja do danes* (1974), *Govorica slovenske kmečke noše* (1981); Janja Žagar, *Images of linen fabrics in Slovenia. Podobe lanenih tkanin na Slovenskem*, v: *Linen on Net*, (Udine) 1999, str. 97–124. V kratkem bo zaključena večletna obdelava zbirke pokrival SEM.

Obseg zbirke ni kvaliteta sama na sebi. Zgodi se, da je kaka podzbirka številčno prevelika glede na pomen, da se istovrstni predmeti podvajajo itd. V tem primeru pomeni nekoristno obremenitev za depoje, dokumentacijske postopke in za kustosa. Vendar izločanje takšnih delov zbirk ni sprejemljiva praksa, saj je prihodnje okoliščine, potrebe in raziskovalna vprašanja pač težko predvideti. Neprimerno bolj kot obseg se zdi pomembna notranja struktura oz. organizacija predmetov. To pomeni na eni strani urejeno ogrodje medsebojnih zvez med posameznimi predmeti in zbirko, na drugi strani pa povezavo med fizičnim predmetom, njegovim podatkovnim ozadjem in muzejsko dokumentacijo. Na ravni »razumevanja« je pomembno vzpostaviti tudi razmerje med vidno, otipljivo obliko predmetov in »nevidnimi« deli materialne kulture, ki obliko razložijo v njeni pogojenosti.

Če je sestava zbirke torej rezultat naštetih zgodovinskih orientacij in kriterijev zbiranja, pa jo zmore kot močno interpretativno celoto konstituirati šele zaokroženi teoretično-operativni model, ki skuša čim bolj odgovoriti na vprašanja notranje ureditve (strukture, klasifikacije), hranjenja in varovanja (fizičnega, moralnega in pravnega; Makarovič G. 2001: 112, 113), evidentiranja (predmetov in pojavov), zbiranja (kriteriji zbiranja), posredovanja in interpretiranja védenja o predmetih.⁹

Vsako razvrščanje (klasifikacija) je vedno omejena umetna sestava, s tem se je potrebno sprijazniti.¹⁰ Pomeni ločevanje, razporejanje, razvrščanje predmetov po izbranih kriterijih, navadno tistih, ki jih uporabljamo pri iskanju in tudi oblikovanju lastnosti tipov. Z njo določamo, v katere podzbirke in skupine bomo zbirko delili, jo uredili. Klasifikacija naj bi bila notranje čim bolj celovita, jasna in nenasprotujoča, hkrati pa do take mere elastična, da jo je moč prilagoditi. Pri tem je odločujoč kriterij, ki določa osnovno ogrodje; kriteriji za poglobljene nivoje se prilagodijo specifikam posameznih zbirk. Vsak tak sistem se sčasoma dopolnjuje in pogloblja, pa tudi doživlja manjše korekture.

Za potrebe zbirke oblačilnih sestavin smo se v SEM zgledovali po tezavru temeljnih terminoloških pojmov za katalogiziranje kostumov, ki ga je v sedemdesetih in začetku osemdesetih let oblikovala delovna skupina ICOM. Da bi se izognila jezikovnim in časovnim zapletom, je kot kriterij osnovne razporeditve upoštevala povezavo s človeškim telesom, s čimer so se izognili možnim teoretičnim kontradikcijam dotedanjih klasifikacij.¹¹ Glede na trenutno sestavo in predvideno širjenje tekstilnih zbirk SEM se je takšna temeljna razdelitev na funkcionalne skupine oblačil, dopolnjena z lego na telesu, zdela primeren »najmanjši skupni imenovalec«, ki lahko ustreza potrebam urejanja zbirk oblačil različnih značajev.

⁹ Gre za temeljne naloge, ki jih ICOM pripisuje muzejem v definiciji: Muzej je za javnost odprta, nepridobitna, stalna ustanova v službi družbe in njenega razvoja, ki zaradi preučevanja, vzgoje in razvedrila pridobiva materialne dokaze o ljudeh in njihovem okolju, jih hrani, raziskuje, o njih posreduje informacije in jih razstavlja (Statut ICOMA 1993: 8).

¹⁰ Gl. Lev S. Klejn, Arheološka tipologija, Ljubljana 1988.

¹¹ Vocabulary of basic terms for cataloguing costume. V: Waffen- und Kostümkunde, München-Berlin 1982; kasneje je bilo besedilo v trojezični obliki (angleščina, nemščina, francoščina) prirejeno za potrebe ICOM.

- Vrhnja oblačila¹²
- Obleka¹³
- Varovalna oblačila¹⁴
- Perilo in oblačila za podpiranje in oblikovanje telesa¹⁵
- Spalna in jutranja (ogrinjalna) oblačila¹⁶
- Dodatki
 - Oblačilni dodatki (nošeni na telesu)¹⁷
 - Dodatna oprema (nošena posebej)¹⁸
 - Dodatki kot nakit/okras telesa ali obleke¹⁹
- Dodatki za higieno in nego telesa²⁰
- Pripomočki za vzdrževanje (oskrbo) in shranjevanje oblačil²¹

¹² Oblačila za telo brez ukrojenih rokavov (pelerine, ...), oblačila za telo s krojenimi rokavi (plašči, kožuhi, ...), nekrojeni tekstil za gornji del telesa (ogrinjalne rute, šali, ...), oblačila za zgornji del telesa brez ukrojenih rokavov (krojene ogrinjalke, ...), oblačila za zgornji del telesa s krojenimi rokavi (suknjiči, jopiči, ...).

¹³ Obleka v celem (enodelna, dvodelna, večdelna; kompleti, ...), obleka za gornji del telesa (bluze, srajce, jope, puloverji, ...), obleka za spodnji del telesa (krila, hlače).

¹⁴ Varovalna oblačila pred umazanijo in poškodbami, ne pred vremenom: delovne halje, delovni jopiči, kombinezoni, čelade, predpasniki, ...

¹⁵ Perilo: neposredno na telesu (za zgornji in spodnji del telesa: spodnje srajce, ...), za zgornji in spodnji del telesa s krojenimi hlačnicami (srajčne hlače, kombine, ...), za zgornji del života (životci, majice, ...), za spodnji del telesa s krojenimi hlačnicami (spodnje hlače), neposredno pod zgornjo obleko (za zgornji in spodnji del telesa: spodnja krila, kombineže, ...). Oblačila za podpiranje in oblikovanje telesa: za podpiranje ali oblikovanje zgornjega dela života (nedrčki, životci, ...), za podpiranje ali oblikovanje spodnjega dela života (korzeti, stezniki, ...), za podpiranje ali oblikovanje pasom (podloženi nedrčki, vložki za prsi, ovratniki, rokavi, ...), za oblikovanje telesnih delov pod pasom (krinoline, podporne blazinice za boke, meča, ...).

¹⁶ Oblačila za posteljo (nočne srajce, pižame, ...), oblačila za posteljo (nošena prek osnovnih nočnih oblačil: spalne jopice, ...), jutranja oblačila (nošena pred dnevnim oblačenjem: jutranje halje).

¹⁷ Oblačilni dodatki (torej dodatki, nošeni na telesu, ki pa jih ne štejemo med oblačila in nimajo izključno krasilne naloge): naglavni dodatki (pokrivala), dodatki za pričesko, dodatki in preobleke (maske) za obraz, dodatki nad pasom (ovratne in ramenske rute, ovratnice in ovratniki, kravate, plastroni), dodatki v pasu ali pod njim (pasovi, ...), dodatki na roki (manšete, rokavice, mufi, ...), dodatki na nogi in stopalu (nogavice, podveze, gamaše, obuvala).

¹⁸ Dodatna oprema (dodatke, ki jih nosimo posebej in jih torej ne oblačimo): torbe, mošnjiči, denarnice, pahljače, šopki, ure, dežniki in sončniki, palice, noži, robci, ...

¹⁹ Dodatki kot komplet, nošen na različnih delih telesa, dodatki na glavi ali obrazu (uhani, naglavni okras, ...), dodatki na životu (ogrlice, verižice, ...), dodatki na rokah ali nogah (prstani, zapestnice, ...), dodatki na raznih delih telesa (gumbi, zaponke, trakovi, rože, peresa).

²⁰ Skrb za snago telesa (umivanje, britje, striženje, česanje, urejanje nohtov, ...), dopolnjena z oblikovanjem in vzdrževanjem telesnega videza, v širšem pomenu tudi telesnega zdravja in kondicije (lepotičenje, oblikovanje telesa z urjenjem, ...): dodatki za nego las, dodatki za kozmetiko (ličenje), dodatki za oblačenje in toaleta, dodatki za nego rok in nog, dodatki za vzdrževanje in urjenje telesa.

²¹ Vzdrževanje oblačil – pranje, likanje, zračenje, krtačenje, odstranjevanje madežev, kemično čiščenje, obnavljanje barv in v določenem pogledu tudi krpanje in prenavljanje; shranjevanje oblačil doma in na poti: monge in likalniki, klešče za čipke, krtače za obleko, kljukice za zapenjanje čevljev, napenjalci rokavic, hlapci za sezuvanje škornjev, kopita za čevlje, obešalniki za obleko, podstavki za klobuke, ogrinjala za obleko, toki za očala, etuii za žepne robce, škatle za klobuke, ...

- Funkcionalni dodatki oblačil²²

Globljo delitev pomenijo funkcionalno in oblikovno zaokrožene enote; po obsegu se lahko močno razlikujejo, a gornji kriterij jim mora biti skupen. Nekatere so močno razvejane, vendar hierarhija kriterijev za nivoje poglobljenih delitev ni pri vseh enaka, ker tudi (oblikovne) razlike niso posledica istih vzrokov. Med razlikovalnimi kriteriji so najpogostejši tisti, ki se nanašajo na spol, starost, stan uporabnika; namembnost (natančnejša funkcija) predmeta; razvojni kriterij; družbeni izvir; krajevni izvir itd.

Klasifikacija drugih delov tekstilne zbirke je bolj rezultat dosedanje muzejske prakse kot zgledovanja po obstoječi klasifikaciji. Gre za zbirke, vezane na izdelavo in krašenje oblačilnih in drugih tekstilnih predmetov, in zbirke tekstila drugih namembnosti, ki jih navadno neustrezno poimenujemo kar stanovanjska tekstilna oprema (izraz je manj primeren, ker so posamični predmeti ali skupine predmetov del šeg ali izraz religijske opreme ljudi, doma ali javnih prostorov, manj pa običajne opreme bivanjskih prostorov).

171

- Izdelava in krašenje:
 - Tekstilne surovine in nekatere faze njihove predelave
 - Polizdelki, izdelki in vzorci nekaterih obrti, vezanih na tekstil oz. oblačilne sestavine²³
 - Pripomočki in priprave za izdelavo in krašenje oblačilnih sestavin in drugih tekstilij²⁴
 - Vzorčniki in vajenice za posamezne tehnike ročnih del
 - Čipke²⁵ in predloge za čipke
 - Veznine²⁶ in veziljske predloge
- Zbirke tekstila drugih namembnosti:
 - Tekstilna stanovanjska oprema²⁷
 - Tekstilna oprema v okviru šeg²⁸

²² Dodatki za zapenjanje (zadrge, zaponke), držanje in obešanje, zaščito, ...

²³ Tkalstvo, suknarstvo, krojaštvo, šiviljstvo, modistovstvo, klobučarstvo, čevljarstvo, coklarstvo, barvarstvo oz. modrotiskarstvo, čipkarstvo, veziljstvo, ...

²⁴ Pripomočki za izdelavo in krašenje za lastne potrebe (torej ne obrtni pripomočki), v primeru čipkarstva pa je oprema za to hišno ali domačo obrt enaka kot za izdelavo za lastne potrebe.

²⁵ Čipke kot samostojni predmeti (deli nekdanjih uporabnih predmetov) ali vzorci, ne-aplicirani na tekstilne predmete (po tehnikah izdelave: klekljane / šivane / kvačkane / pletene / vozlane, ...).

²⁶ Vezeni deli tekstilij, ki so se ohranili dlje kot uporabni oblačilni ali kak drug tekstilni predmet in jih v zbirki vodimo kot samostojne muzejske predmete. Kot "veznine" so se zbirali tudi uporabni predmeti, ki pa jih danes razvrščamo v ustrezne funkcionalne skupine – z vedenjem, da so pomembni tudi z vidika vezenskega okrasa. Nekaj podobnega je pri predmetih z apliciranimi čipkami.

²⁷ Posteljna oprema (rjuhe, blazine, prevleke za blazine, odeje in deke, prevleke za odeje, pregrinjala); kuhinjska in sobna oprema (zavese, preproge, prevleke za okrasne blazine, brisače, prti in prtíči).

²⁸ Življenjskih: krstna oprema, obhajilni, birmanski in poročni dodatki ali oblačila, oprema za previdenje, mrliška oprema; koledarskih: velikonočni prtíči, prtíči za jaslice, ...

- Oblačilni dodatki in druge tekstilije v okviru verovanj in religij²⁹

172 Klasifikacija muzealij lahko pomeni (muzejska praksa je lahko morda drugačna) osnovo urejanja in razporejanja muzejske dokumentacije v okviru kustodiata, posameznega muzeja (če so klasifikacijski sistemi med kustodiat vsaj kompatibilni in če jih podpira ustrezen računalniški program) ali širše. Lahko je tudi pomagalo pri členjenju in fizičnem razvrščanju zbirk; ob objektivnih okoliščinah, ki to seveda dovoljujejo. V primeru tekstilne zbirke SEM to npr. pomeni načelno odločitev (bolje potrditvev predhodnih odločitev in praks) o hranjenju oblačil istega tipa skupaj (hlače skupaj, srajce skupaj, klobuki skupaj, ...), ne pa oblačilnih kompletov, tudi če so bili kot takšni pridobljeni za muzej.³⁰ Le izjemoma ali začasno se je pri razvrščanju in hranjenju predmetov v depoju izkazala ustrežnejša drugačna rešitev.³¹

Urejena zbirka ni le dokumentacijsko in fizično urejena zbirka, pač pa tista, ki jo je mogoče notranje in zunanje ovrednotiti. Notranje ovrednotenje razumem kot poznavanje muzejske vrednosti posameznih delov zbirke, njihovih posebnosti, redkosti oz. dragocenosti. Neke vrste kategorizacija predmetov po njihovi muzejski vrednosti bi bila verjetno predpogoj za hitro in načrtno, ne-stihijsko selekcijo zbirk v primeru naravnih nesreč ali nevarnosti vojne. V mirnem obdobju je pravilna ocenitev predmetove vrednostne kategorije najpomembnejša pri zahtevah razstavljanja, transporta in deponiranja. Tekstilna zbirka SEM hrani okoli 600 kosov vrhnjih in zaščitnih oblačil, okoli 800 kosov oblek v ožjem pomenu besede in okoli 360 kosov perila. Skupina dodatkov vseh vrst je ne le obsežna, pač pa izrazitega pomena pri interpretaciji razvojno-časovnih, regionalnih in družbenih statusnih in znakovnih elementov: zelo povedna v tem pogledu je zbirka pokrival (prek 1600), obuval (prek 100) pa tudi nakita in okrasja (posebnost naše zbirke je, da ne gre za dragoceni nakit in okras, ampak za bolj cenene različice, ki so bližje kriteriju splošnosti). Za slovenske razmere pomembna je zbirka čipk (kot samostojnih vzorcev in kot aplikacij na drugih predmetih); številčno največja je skupina klekljanih čipk, precej manj je kvačkanih in pletenih, najmanj pa šivanih in vozlanih. Z vidika raznolikosti tehnik, načina izdelave (založništvo: albumi firme Lapajne) pa tudi njihove uporabe je zbirka čipk dobra; njen pomen še dopolnjujejo čipkarske predloge in priprave za izdelavo čipk. Z vidika različnih tehnik in uporabe je izredna tudi skupina vezenin (vezeni deli oblačil, uporabni predmeti, vajenice učenja oz. vzorčniki vezenja). V okviru zbirk notranje tekstilne opreme (okoli 800 kosov) se po raznolikosti krasilnih tehnik in raznovrstnosti funkcij odlikujejo skupine otiračev (brisač), zglavnikov (prevlek za blazine) in prtov ter prtičkov.

²⁹ Prtiči za bohkov kot, prtiči za občasne oltarje, prtiči za kapelice, molki, svetinjice, ...

³⁰ Problem tovrstnega hranjenja je medsebojni vpliv različnih materialov ob stiku ali večji bližini, ki je lahko škodljiv (npr. tekstil-kovina-usnje). Druga neprijetnost je težavno usklajevanje različnih dimenzij in tipov oblačil pri hranjenju, nedvomna prednost pa v hitrem iskanju sestavin, ki tvorijo celoto (komplet). Slednji način hranjenja tekstilne zbirke vsaj deloma prakticira Etnografski muzej v Zagrebu, kar je verjetno pogojeno tudi z njihovim prevladujočim načinom razstavljanja.

³¹ Začasno npr. hranimo skupaj obsežnejšo oblačilno in hišno tekstilno zapuščino iz Loč pri Poljčanah, prav tako predmete iz istega izvira (vhoda v muzej), dokler ni dokončana dokumentacija ipd.

Posebnost tekstilne zbirke SEM sta tudi dve skupini predmetov, ki zaradi preteklega načina vodenja zaenkrat še nista vključeni v centralni predmetni register SEM. Gre za t. i. Grebenčevo zbirko, ki je bila priključena ostalim zbirkam Etnografskega muzeja po osvoboditvi (Makarovič M. 1983: 75; Makarovič M. 1962). Posebno mesto ima skupina gumbov (prek 1200 kosov) z dobro podatkovno osnovo, ki še čaka na sistematično obdelavo. Druga tovrstna zbirka je nesistematična in izrazito nepopolna zbirka južnoslovanskih oblačil in oblačilnih dodatkov (okoli 500 kosov): je nekakšna izjema glede na ostale zbirke; glede nje je bila že pred časom sprejeta odločitev o nedopolnjevanju (Makarovič M. 1983: 83).

Poleg zaokroženih skupin predmetov zaslužijo posebno pozornost posamični predmeti z letnico na predmetu samem (gravirano, vezeno, aplicirano, napisano, ...): ti neposredno dokumentirajo čas nastanka, posredno tudi čas uporabe (Makarovič M. 1983: 75). Na predmetu je lahko tudi spominski datum, zaradi katerega ima predmet vlogo funkcionalnega in spominskega predmeta hkrati (o nekaterih tovrstnih predmetih gl. Žagar 2001; prim. Habinc 2002). Predmeti te vrste so v veliko pomoč pri ocenjevanju starosti drugih (nedatiranih) predmetov. Lahko so obenem izrednega pomena zaradi izjemnosti (redkosti) ali svoje starosti.³² Včasih pomenijo tudi redki ali edini snovni vir, ki dokazuje starostno mejo neke dejavnosti, pojava ali oblike.³³ Posebna pozornost gre predmetom (z gledišča našega časa in razmer) nenavadnih tvoriv (npr. klobukom iz bukove drevesne gobe, plaščem iz trave ali ličja, verižicam iz konjske žime ali človeških las, ...), tehnik izdelave ali krašenja (čipkasto vozlanje, tehnike opletanja s steklenimi kroglicami, ...), oblik (npr. oblačila ali dodatki za formiranje telesnih oblik, ...) in funkcij (klobuk neznane funkcije iz polnega rezljanega lesa z vrezanimi znaki, ...).

Del notranjega ovrednotenja obstoječe zbirke je tudi ocena njenih pomanjkljivosti, seveda opazovanih z današnjega vidika. Tekstilni zbirki SEM tako lahko »poočitamo« neuravnoteženost (družbenega izvira, namembnostnih različic, regionalnih belih lis, tudi historične omejenosti), ki je posledica drugačnih metodoloških »pozornosti« in iz njih izvirajočih napačnih tolmačenj, kateri predmet je dokument česa (neposredna dokumentarnost / posredna pričevalnost). Zbirka je močno pomanjkljiva glede otroške noše, poklicnih uniform in »uniform« drugih sekundarnih družbenih skupin.

Zunanje ovrednotenje zbirke razumem kot umestitev zbirke v »mrežo sorodnih muzejskih zbirk in tekstilnih dejavnosti«; ker je to povezano z nenehnim učenjem, informiranjem in medsebojnimi stiki, gre za nikoli dokončano zgodbo. Še toliko bolj, ker se ne izpopolnjuje samo »naša« zbirka in muzej, pač pa tudi vse ostale zbirke in muzeji; in ljudje, ki delamo z muzejskimi predmeti, prav tako. Pri

³² Več sklepancev z datacijo izvira iz 18. stoletja (najstarejši je inv. št. 116 z letnico 1755); več velikonočnih prtičev z letnico sodi v prvo polovico 19. stoletja itd.

³³ Take vrste predmet v tekstilni zbirki SEM je npr. tabla vzorcev idrijskih metrskih klekljanih čipk, datirana z letnico 1839, ki je – očitno je služila kot trgovski cenik in vzorčnik za izbiranje in naročanje – dopolnjena z imeni motivov in cenami za tekoči meter čipk. Na tabli, ki je datirana, je 23 vzorcev pečinih čipk (inv. št. 898); zraven sodi enaka tabla (brez datacije, vendar očitno istega izvora) z 7 vzorci vejev (inv. št. 899).

oblikovanju generalnega pogleda na slovenske razmere in razmere v nekaterih drugih evropskih državah se je izkazalo izredno dobrodošlo in koristno sodelovanje SEM v dveh mednarodnih projektih, vezanih na tekstilno področje. Prvi je bil ožje tematske narave, drugi širše geografsko-institucionalne, a še vedno tematsko usmerjene narave. Oba sta poleg muzejskih vključevala še drugovrstne inštitucije, kar je dalo rezultatom tudi interdisciplinarno obeležje. Leta 1998 se je SEM tako vključil v mednarodni projekt Raphael (Finska, Švedska, Italija, Slovenija) z naslovom "Linen on Net – The common roots of the European linen patterns" (Žagar 1998: 485–488). Rezultat projekta je bil mednarodni simpozij na Finskem in publikacija z istim naslovom z objavljenimi referati in dodatnim slikovnim gradivom.³⁴ Leta 1999 je SEM vstopil v novi mednarodni projekt z naslovom "Virtual European Textile Heritage Sites' Itineraries" (Žagar 2001a: 327–330); cilj je bila priprava in organizacija gradiva za medmrežno obliko posredovanja podatkov o tekstilu z vidika muzejskih zbirk, izobraževanja, oblikovanja. V projektu so sodelovale še Finska, Avstrija, Nemčija, Belgija, Velika Britanija, Portugalska, Italija in Rusija, vsaka z okoli 20 »točkami«, ki so za državo največjega pomena v smislu kulturne dediščine, izobraževanja/raziskovanja, produkcije, oblikovanja in ponavljajočih se dogodkov. V naslednjih letih se je omenjeni projekt nadaljeval po starem vzorcu, a z novimi evropskimi državami (Španija (Katalonija), Poljska, Češka, Slovaška, Madžarska, Estonija, Litva, Latvija, Srbija in Gruzija), kar bo v kratkem prineslo obilje novega primerjalnega podatkovnega gradiva.

Pri delu je bilo tako nujno spoznati in selekcionirati »tekstilne danosti« Slovenije. V primeru prvega omenjenega projekta je šlo za seznanitev z delom tekstilne kulturne dediščine (lanarstvo in platnarstvo), presekom dela tekstilnih zbirk v slovenskih muzejih (tkani vzorci na tekstilijah) ter obstoječimi izobraževalnimi programi, ki vključujejo učenje tkanja.³⁵ V primeru drugega projekta je šlo za mrežo in specifiko vidnejših tekstilnih zbirk v drugih slovenskih muzejih,³⁶

³⁴ Linen on Net, (Udine) 1999.

³⁵ Inja Smerdel, The Slovene linen-making tradition. Dediščina lanu in platna na Slovenskem. V: Linen on Net, Udine 1999, str. 74–96; Janja Žagar, Images of linen fabrics in Slovenia. Podobe lanenih tkanin na Slovenskem. V: Linen on Net, Udine 1999, str. 97–124; Ana Motnikar, The training of weavers in Slovenia. Tkalsko izobraževanje v Sloveniji. V: Linen on Net, Udine 1999, str. 125–134.

³⁶ Pokrajinski muzej Maribor (kostumska zbirka, zbirka vojaških uniform), Pokrajinski muzej Koper (zbirka regionalnih noš in notranje tekstilne opreme), Mestni muzej Idrija (»stalna« razstava SEM klekljanih čipk), Loški muzej Škofja Loka (zbirka regionalnih noš, nekaterih obrti, vezanih na tekstil (barvarstvo, tkalstvo, čipkarstvo, ...), vzorčna knjiga tkalca J. Bernika), Gorenjski muzej Kranj (zbirka regionalnih noš, nekaterih obrti in industrij, vezanih na tekstil (barvarstvo, tkalstvo, čipkarstvo), Narodni muzej Slovenije (koptske tkanine, zbirka mašnih plaščev, ...), Mestni muzej Ljubljana (zbirka meščanskih oblačil in tekstilne hišne opreme 19., 20. stol.), Tehniški muzej Slovenije (zbirka priprav in strojev za izdelavo in obdelavo tekstilne niti in blaga), Slovenski verski muzej (zbirka mašnih plaščev in drugih liturgičnih tekstilij in pripomočkov), Belokranjski muzej, Metlika (zbirka, vezana na domače tkalstvo: priprave in izdelki; regionalna oblačila in notranja tekstilna oprema), Pokrajinski muzej Ptuj (zbirka tapiserij), Pokrajinski muzej Murska Sobota (zbirka, vezana na domače tkalstvo: priprave in izdelki; regionalna noša in notranja tekstilna oprema), Tržiški muzej (zbirka, vezana na usnjarsko-čevljarstvo obrt, tekstilno obrt, manufakturo in industrijo).

izobraževalnih ustanovah s področja tekstilstva³⁷ ter njihovih ponavljajočih prireditev³⁸.

Na tem mestu velja definirati lastne meje oz. omejitve. Postaviti si torej listo tega, kar tekstilna zbirka SEM ni (in načrtovano ne bo postala):

- sistematična predmetna zbirka oblačilne mode in oblačilnega (tekstilnega) dizajna,
- sistematična predmetna zbirka blagovnih in trgovskih znamk,
- sistematična predmetna zbirka (obrnih, industrijskih) tehničnih pripomočkov za izdelovanje ali krašenje oblačilnih materialov in drugih tekstilij,
- sistematična predmetna zbirka vojaških uniform,
- sistematična predmetna zbirka religioznih ceremonialnih oblačil,
- folklornih, gledaliških kostumov in historičnih kostumov raznih prireditev,
- sistematična predmetna zbirka turističnih spominkov s področja tekstila.

175

Načelno odpovedovanje sistematičnemu zbiranju naštetih predmetnih zbirk pomeni, da v zbirko ne nameravamo vključevati vseh razvojnih, oblikovnih, materialnih, krajevnih in znakovnih različic teh skupin. Nasprotno pa se ne odpovedujemo zbiranju posamičnih predmetov iz omenjenih skupin, ki lahko na simbolni ravni opredmetijo funkcionalno raznolikost oblačil – s predpostavko, da lahko vedenje o različicah posredujemo z drugovrstnimi viri in opozorimo na predmetne različice v drugih muzejskih zbirkah.

Še močneje kot urejanje obstoječe zbirke je s teoretično osnovo (modelom) pogojena generalna usmeritev evidentiranja, nadaljnjega zbiranja, raziskovanja in interpretiranja. Iz omenjenega modela izhaja poslanstvo kustodiata in zbirke, čeprav ga v temelju določa tudi poslanstvo matičnega muzeja. Vanj je neizbežno vključeno teoretično razumevanje muzejskega predmeta in muzejske institucije. Prav tako razumevanje nepredmetnih virov, ki dopolnjujejo pričevalno moč predmetov. In ne navsezadnje tudi osnovna metodološka vprašanja, pojmi, definicije ter »točke pozornosti«, specifične za raziskovalno področje na fenomenološki ravni.

Razumevanje muzejskega predmeta se je močno spreminjalo, z njim pa tudi značaj muzejskih razstav in muzejev. Deloma smo o tem že spregovorili, več pa na tem mestu nima smisla, saj besedilo nima ambicij natančnega posredovanja ali vrednotenja historičnega razvoja teh sprememb kot tudi ne legitimne raznolikosti današnjih razumevanj in muzejskih praks. Zato naj bo izpostavljena le dovolj široka in splošna definicija muzejskega predmeta (muzealije), ki ga definira kot predmet z vsebnostjo (relevantnih) pričevanj o preteklosti – ta pa omogočajo videnja in

³⁷ Naravoslovnotehniška fakulteta v Ljubljani / Oddelek za tekstilstvo (visokošolski študij: tekstilna tehnika, konfekcijska tehnika, grafična tehnika; univerzitetni študij: tekstilna tehnologija, oblikovanje tekstilij in oblačil); Fakulteta za strojništvo v Mariboru (smeri management, ekologija, tehnološko-konfekcijska smer); srednje šole tekstilnih in oblikovalskih smeri (Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj, Kamnik, Murska Sobota, Metlika, Sevnica, Ajdovščina; različni šiviljski, krojilni, pletiljski programi); Čipkarska šola na Gimnaziji Jurija Vege v Idriji.

³⁸ Podatki o tem so dostopni na spletni strani <http://www.NET-net.org>

znanstvena spoznanja (Makarovič G. 2001: 113). Dodajmo še, da je edina pot do znanstvenih spoznanj prek zastavljanja »pravih« vprašanj, ta pa so spreminjajoča kategorija in takšna bodo tudi ostala. Tudi zato, ker je družba, ki jo opazujemo, proučujemo, zbiramo o njej gradivo, a ji tudi posredujemo ugotovitve, spremenljivka sama po sebi. Ne nazadnje proizvaja (in pogojuje) tudi raziskovalce, ki si zastavljajo omenjena vprašanja.

176

Kriteriji zbiranja za muzejske zbirke se torej nujno spreminjajo. A za razmere industrijske in postindustrijske družbe se izmikajo jasni shemi in praktičnim napotkom. Posledica tega je nesistematično evidentiranje in še bolj nesistematično zbiranje (Keršič et al. 2001: 88). Gotovo je, da je oblikovni kriterij za sistematično zbiranje oblačil, oblačilnih dodatkov in drugih tekstilij ob »zastrašujoči«, neobvladljivi oblikovni raznolikosti in raznovrstnosti uporabnih predmetov povsem neprimeren. Tudi kriterij krajevnne provenience kot izolirani kriterij zbiranja je v globalnih razmerah napačna izbira. Enako družbeni izvir, če ga pojmujeemo v smislu ločenih družbenih skupin (kmetov, meščanov, plemičev, delavcev), saj ne odraža aktualne družbene strukturiranosti (Keršič et al. 2001: 89). So pa to še vedno zelo pomembni podatki o predmetu, ki jih ne gre zanemarjati. Le kot prvi kriterij niso več ustrezni.

Oblačenje je oblačilno ravnanje posameznikov, pogojeno z vsakokratnimi gospodarskimi, družbenimi, političnimi in splošnimi kulturnimi okoliščinami, oblačilni videz pa rezultat tega ravnanja. Pri tem gre na eni strani za ravnanje v smislu porabe (potrošnje), na drugi v smislu komunikacije med posameznikom in družbo (Barnard 1996; Corrigan 1997: 147–176; Miles 1998: 90–106). Tako v prvem kot drugem primeru odigra v času "poenotene" oblačilne mode in množične produkcije najvidnejšo vlogo funkcionalno členjenje oblačil, ki je – razvojno gledano – vedno večje, saj je tudi členjenje dela, dnevnih opravil in oblik izrabe prostega časa vedno večje.

A če naj nas to vodi k iskanju kriterijev za zbiranje, moramo izhajati iz splošnih funkcij oblačenja (in obleke, ki je vidna oblika abstraktnih funkcij):

- primarna funkcija: zaščita telesa pred klimatskimi vplivi in pogledi (niveliranje sramu);
- sekundarne funkcije: demonstrativni (znakovni in prestižni) izraz pripadnosti (identitet):
 - na nivoju vsakdanjosti: o spolu in starosti; o družbenem izvoru in premoženjskem stanju; o lokalnem izvoru oz. pripadnosti; o namembnosti oz. specifičnih okoliščinah; o zakonskem stanju;
 - na nivoju občasnosti: o poklicni in interesni pripadnosti; o etničnem, narodnostnem oz. nacionalnem izvoru oz. pripadnosti; o politični, verski, svetovno-nazorski pripadnosti;
- terciarne funkcije: o individualnih izrazih in izbirah.

Uporabna funkcija oblačila v njegovi »običajni« časovno razvojni sestavi je tudi na ravni vsakdanjosti dopolnjena z znakovno in s statusno uporabo (družbeni prestiž), vendar imata ta v različnih obdobjih različno naravo; učinkovanje njihovih

sporočil je treba opazovati v dveh nivojih: znotraj družbene skupine in med družbenimi skupinami neke dobe (komunikacijska razmerja navznoter in navzven). Zato se pri selekciji gradiva opiramo tudi na naslednje kriterije (Keršič et al. 2001: 89):

- množičnost oz. splošnost (v smislu splošne razširjenosti neke kulturne sestavine, kar je odraz splošnih razmer in navad neke družbe);
- tipičnost oz. specifičnost (v smislu specifičnega prilagajanja določene poklicne, starostne, interesne, ... družbene skupine splošnosti);
- posebnost, izjemnost, inovativnost (v smislu prilagajanja individualnih potreb, okusa, zmožnosti, okoliščin, ... splošnosti in specifičnosti).

Pri zbiranju sodobnih uporabnih oblačil, ki hitro menjajo svojo obliko in ozko specializirano namembnost, nato pa se tudi hitro zavržejo, je daljša časovna distanca, koristna za selekcijo, neustrezna. V tem primeru je morda – čeprav ne najbolj idealna – rešitev večfazno zbiranje predmetov za muzejsko zbirko (več o tem gl. v: Keršič et al 2001: 89 sled.). Seveda obstajajo tudi drugačni načini za evidentiranje in na njem temelječe zbiranje gradiva, ki naj bi dokumentiralo sodobno vsakdanje življenje in ljudi; ti poskusi so podprti z drugačno organizacijsko strukturo na državnem nivoju (gl. npr. Cedrenius 1995, Johnsdotter 1995).

177

Ne glede na način ostaja najpomembnejši pogoj ustreznega zbiranja to, da so kriteriji in osnovna strategija zbiranja konkretizirani šele na osnovi predhodne tematske raziskave. Pri tem gre lahko za temeljno raziskavo ali nadgradnjo obstoječega fonda raziskav. Šele ugotovitve raziskav namreč zmorejo utemeljiti kriterije, po katerih smemo življenje v vsej njegovi pojavnosti in strukturiranosti interpretirati kot kulturno dediščino.

Na področju raziskovanja oblačilne kulture na Slovenskem je bila opravljena vrsta temeljnih raziskav, ki sta jih v največji meri opravila etnologa Marija Makarovič in Angelos Baš,³⁹ zunaj etnologije pa umetnostna zgodovinarja Sergij Vrišer in Andreja Vrišer.⁴⁰ Čeprav vse te raziskave niso izhajale iz povsem primerljivih izhodišč, pa se neverjetno dobro dopolnjujejo in dajejo odlične temelje za nadaljnje ožje ali širše naravnane študije. Ob dopolnjevanju z ugotovitvami drugih domačih in tujih humanističnih in družboslovnih študij pa omogočajo primerjave in povzetke širšega značaja.

³⁹ Temeljne monografske obdelave (članki ali tematska poglavja v drugih monografijah na tem mestu niso navedeni): Angelos Baš, Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju. Ljubljana 1970; isti, Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času. Ljubljana 1987; isti, Oblačilna kultura na Slovenskem v 17. in 18. stoletju. Ljubljana 1992; Marija Makarovič, Slovenska kmečka noša v 19. in 20. stoletju. Ljubljana 1971; ista, Slovenska ljudska noša v besedi in podobi (zbirka: 1. Dobropolje (1986), 2. Slovenska Istra (1987), 3. Kozjansko (1988), 4. Kostel (1989), 5. Zilja (1991), 6. Poljanska dolina ob Kolpi (1993), 7. Litijsko Posavje (1994), 8. Notranjska (1995), 9. Prekmurje: Beltinci z okolico (1996), 10. Bela krajina (Adlešiči, Sinji Vrh in Vinica) (1999)); vrsta krajevno omejenih študij na temo oblačilne kulture kmečkega prebivalstva (v Rožu (1996); v Podjuni (1999); na Tolminskem (1999), v Zgornji Vipavski dolini in na Gori (2000)).

⁴⁰ Sergej Vrišer, Tristo let mode na Slovenskem, Maribor 1965; isti, Uniforme v zgodovini 1, Maribor 1969; isti, Uniforme v zgodovini 2, Maribor 1983; Andreja Vrišer, Noša v baroku na Slovenskem, Ljubljana 1993.

178 Spremembe v družbi so odprle nekatera vprašanja in vidike oblačilne kulture, ki se jih velja lotiti. Pa ne le kot pojavnosti sodobne družbe – preden so postala splošna, celo samoumevna sestavina sodobnih razmer, so doživljala svoje oblikovne in vrednostne razvojne spremembe. V luči historičnega razvoja nas bodo v prihodnje morala zanimati nekatera raziskovalna vprašanja (npr. izraba oblačilnega videza za izkazovanje notranjih (gojenih) vrednot; pojavnosti prestiža v poenoteni modi (tradicionalna vrednost prestiža); vloga blagovnih in trgovskih znamk v potrošniški kulturi; vloga idolov pri oblikovanju poenotenega okusa in lepotnih idealov; gojeni tipski image – depersonalizacija v službi potrošništva ali/in izraba njegovega učinka; (nevojaške) uniforme in »uniforme« – pisani predpisi in nepisani obrazci in njihova »moč«; gojene telesne oblike in koža kot dopolnilo oblačilnega videza; potreba po individualnosti v okviru masovne produkcije, ...).

Tekstilna zbirka SEM naj bi tako (p)ostala dokumentarno in ilustrativno opredmetenje načrtno evidentiranih, dokumentiranih in raziskanih (starih in novih) družbenih procesov, ki pogojujejo vrednotenje, izbiro, uporabo in izrabo vsega, kar tvori zunanji videz ljudi. Upoštevajoč pri tem splošnosti, specifičnosti in individualne vidike.

LITERATURA

- BARNARD 1996: Barnard Malcolm, *Fashion as Communication*. London, New York 1996.
- CENDRENIUS 1995: Cendrenius Gunilla, Sodobna dokumentacija predmetov in ljudi. *Museoforum: zbornik muzeoloških predavanj 1993/1994*, str. 59–65.
- CORRIGAN 1997: Corrigan Peter, *The Sociology of Consumption*, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- HABINC 2001: Habinc Mateja, Spominski predmeti: poskus opredelitve pojma in raziskovanja. *Etnolog*, 12, str. 107–124.
- JOHNSDOTTER 1995: Johnsdotter Malin, Sodobna dokumentacija vsakdanjega življenja. *Museoforum: zbornik muzeoloških predavanj 1993/1994*, str. 67–76.
- KERŠIČ et al 2001: Keršič Irena, Rogelj Škafar Bojana, Sketelj Polona, Žagar Janja, Izbiranje, zbiranje in interpretiranje: o kriterijih in strategijah zbiranja materialne kulturne dediščine in njenih etnoloških interpretacijah. *Glasnik slovenskega etnološkega društva*, 41/1–2, str. 88–92.
- MAKAROVIČ G. 2001: Makarovič Gorazd, Tri načela, ki so kompas in merilo muzejskega dela. *Glasnik slovenskega etnološkega društva*, 41/3–4, str. 112, 113.
- MAKAROVIČ M. 1962: Makarovič Marija, O Grebenčevi zbirki v Etnografskem muzeju v Ljubljani. *Slovenski etnograf*, 4, str. 243–252.
- MAKAROVIČ M. 1983: Makarovič Marija, Tekstilna zbirka. *Slovenski etnograf*, 32, str. 69–86.
- THOMPSON 1986: Thompson John M. A. (ur.), *Manual of curatorship: a guide to museum practice*, London.
- MILES 1998: Milews Steven, *Consumerism as a way of life*, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- OSEBJE EM 1983: Osebje Etnografskega muzeja (1921–1983). *Slovenski etnograf*, 32, str. 213–218.
- ROGELJ ŠKAFAR 1993: Rogelj Škafar Bojana, *Slovenski etnografski muzej: sprehod skozi čas in le delno skozi prostor*, Ljubljana.
- SCHIPPERS 2002: Schippers Thomas K., Od predmetov do simbolov: spreminjajoče se perspektive pri proučevanju materialne kulture v Evropi. *Etnolog*, 12, str. 125–136.

- SEZNAM 1983: Seznam raziskovalnih ekip. *Slovenski etnograf*, 32, str. 230.
- STATUT ICOMA 1993: *Statut Icoma in Icomov kodeks poklicne etike*, Ljubljana.
- TOMAŽIČ 1983: Tomažič Tanja, Društvena kultura. *Slovenski etnograf*, 32, str. 113–119.
- VAN MENSCH 1988: Van Mensch Peter, Strukturnalni pristup muzeologiji. *Informatica museologica*, 1–2, str. 99–103.
- ŽAGAR 1998: Žagar Janja, Projekt Raphael: "Linen on Net – the common roots of the European linen patterns". *Etnolog*, 8, str. 485–488.
- ŽAGAR 2001: Žagar Janja, Spominski predmeti in spomini. *Etnolog*, 11, str. 289–294.
- ŽAGAR 2001a: Žagar Janja, O Raphaelovem projektu VETHSI. *Etnolog*, 11, str. 327–330.
-

BESEDA O AVTORICI

Janja Žagar, mag., muzejska svetovalka v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani. Z oblačilno kulturo se ukvarja tako v muzejskem kot širšem raziskovalnem smislu, saj pojmuje obleko oz. oblačenje kot zelo močan in poveden medij, skozi katerega se izražajo vsakokratne gospodarske, družbene, politične razmere, a tudi posameznik s svojim sistemom vrednot in svojo sposobnostjo izdelave, izbire in načina uporabe oblačil. Njene obravnave oblačilne kulture so bile prikazane v člankih, na razstavah in v dveh monografskih delih: *Pasovi in sklepanci: zbirka Slovenskega etnografskega muzeja*, (1993) in *Oblačilna kultura delavcev v Ljubljani med prvo in drugo svetovno vojno* (1994).

ABOUT THE AUTHOR

Janja Žagar has an MA in ethnology and is a museum adviser at the Slovene Ethnographic Museum in Ljubljana. She studies clothing culture within the context of the museum and in the wider sense of research, because she considers clothes and clothing to be a very powerful and informative medium, which manifests contemporary economic, social and political conditions, but which also reflects an individual's value system and his ability to make and select his clothes, and how to wear them. Her research into clothing culture is reflected in articles, exhibitions and two monographs: *Pasovi in sklepanci: zbirka Slovenskega etnografskega muzeja*, ("Belts and sklepanci", 1993) and *Oblačilna kultura delavcev v Ljubljani med prvo in drugo svetovno vojno* ("The clothing culture of the Ljubljana workers between the two World Wars", 1994).